

DR. JEAN LAUMINIER'E GÖRE: TARİH BOYUNCA VEBA VE YARATTIĞI FELAKETLERE BAKIŞ*

ACCORDING TO DR. JEAN LAUMINIER: A LOOK AT THE PLAGUE AND THE CATASTROPHES IT'S CREATED THROUGHOUT HISTORY

Haktan BİRSEL**

Nahid MALAZIZİ***

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received:27/12/2020 Düzeltme/Revised: 04/02/2021 Kabul/Accepted: 05/02/2021

Çeviri Makalesi/Translation Article

Atf / Cite as: Birsal, H. & Malazizi, N. (2021). Dr. Jean Lauminier'e göre: tarih boyunca veba ve yarattığı felaketlere bakış. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3 (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 65-82.

ÖZ

İnsanoğlunun yaratılışından bu yana en büyük düşmanı salgınlar olmuştur. Özellikle teknolojinin zaman içinde ağır bir ilerleme kaydetmesi ana sebebi ile binlerce yıl boyunca hastalıklar insanoğlunun en büyük düşmanı olmuştur. Ama bazı salgınlar neredeyse insanların kurduğu medeniyetleri, yerleşik yaşamlarını ve ekonomilerini dahi yok edecek kadar etkili olmuştur. Bunlardan birisi de veba salgınlarıdır. M.Ö. dönemlere adan uzanan veba salgınları başladığında önünde hiçbir engel tanımadan ilerlemiş ve tekrar etmiştir. Veba öyle bir salgın olmuştur ki, sınır tanımadan Asya'nın en doğusundan çok kısa sürelerde Avrupa'nın en batısına kadar ulaşabilmiş, denizleri aşarak farklı iklimlerde de değişik yapılarda felaketler yaratmıştır.

Tarih boyunca her toplumdaki bilim insanları vebayı anlamaya ve çözüm bulmaya çalışmıştır. Ancak bilimsel gelişmelerin yetersiz olmasının ana sebebi nedeniyle sürekli yetersiz kalmışlardır. Üstelik kitlelerin öldüğü dönemlerde salgın ile mücadele eden görevlilerin tamamı vebanın hedefi olmuş ve kurtulamamışlardır.

Makale tarihi eser araştırma yöntemi içinde vebanın Avrupa'da halen etkili olduğu ama çözüm de üretilmeye başlandığı dönem olan 1896-1897 yıllarında, dönemin veba uzmanlarından olan Doktor Jean Lauminiere tarafından hazırlanmış eserin tercümesini kapsamaktadır. Bu çalışma aslında günümüzde Covid-19 ile

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde" yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden" hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma "Etik Kurul İzni" gerektirmeyen bir çalışmadır. Fransızca'dan çevirisi yapılan bu makalenin kapağı Ek-1'de verilmiştir.

** Doç. Dr.; Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa/Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, haktanbirsal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5130-3322

*** Dr. Öğr. Üyesi; Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa/Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, nahidmalazizi.ahvaz@yahoo.com ORCID: 0000-0002-2078-3140

bunalmış dünyamızın sağlık güvenliği konusunda ne kadar geride kaldığı açık olarak göstermek için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Veba, Sağlık, Hijyen, Bubon, Aşı, Salgın

EXTENDED SUMMARY

Throughout history, despite all threats such as war, natural disasters and epidemics, human beings have been able to survive. But which one has been more important than the others? Looking at the last two centuries, two world wars followed by a cold war period by using nuclear weapons, power struggles on energy resources and serious problems such as terrorism have pushed states in this direction. For this reason, epidemics which were the most important threats affecting human beings' life, have been forgotten.

However, epidemics have killed more than those who died in the wars. But, especially after the two world wars, the epidemics did not occur on a global scale, and due to technological developments, health science progresses were put into the background. This important historical threat suddenly reappeared at the beginning of 2020, Corona virus. Although the world has experienced epidemics that have caused serious harm in the past, it was unprepared for this pandemic.

To date, almost one and a half billion people travel for different purposes annually. The uncontrolled movement of asylum seekers is approaching more than 100 million people. Consequently, just within a few months, the Covid-19 pandemic has spread around the world and health systems have collapsed. Therefore, epidemics which have been threatened the existence of humanity in the historical process, need to be as the prior concern to be re-examined by the governments.

In this context, it is important to examine the historical movement of the plague, which is the most prominent epidemic that threatens the thousands of years of civilization established by human beings. According to the documents, the history of plague dated back to the B.C and Nile river coasts has been estimated to be the first place of plague emergence. After destroying the first dynasty in Egypt, it reached the Mediterranean's shores.

Then it spread within the greatest civilization, the Romans and entered to the Eurasian continent, where it killed thousands of people by the name of "Athens plague" and then "Justinian plague" so that there were no people living in the biggest cities of Europe. Meanwhile, the plague found a second way via the territory of Mesopotamia to reach Pers, India and China and in the same period it re-entered Eastern Europe through the territory of the Russian. This process repeated continuously until the 19th century, and the efforts of devoted people dealing with medical science in 1897 led to the vaccine discovery.

Over such a long time, almost 90% of scientists which they were constantly examining the plague were killed. However, they were able to identify the causes of the epidemic, recognize its symptoms, and tried to develop measures. People entering the affected environments could easily carry it to clean areas. Accurate determinations were made by working on where the plague came from. Especially mice, rats and other pests have been found to be the primary carrier of the plague. As a result, the ships began to be kept in quarantine before docking at the ports, the areas where the plague was emerged in were surrounded by security forces and mice and other pests were killed. However, this was not adequate and the epidemic had not been restrained. It has been started to work on what kind of disease the plague was and after the plague epidemic, other ineffective plague bacilli were found, and by laboratory experiments were made on microbes produced on horse a vaccine was developed.

The article, created by the translation of a document examining the fight against plague was published in 1897 by a scientist who studied on the plague for many years. In the last decades, conducting these researches by insufficient technological equipment, are really appreciable. Because the primary cause of outbreaks which detected a thousand years ago, is contact, and also this is the main reason why Covid-19 has turned into a serious pandemic today.

However, there is also an economic aspect. Because by considering Europe-wide agreement on the quarantine of ships coming from the east, UK did not sign this agreement for fear that Indian trade and the revenues obtained by this trade would be disappear, and worse, it put goods, crew and passengers arriving by ships out of their ports without waiting in exchange for more taxes. Because of these people who moved from England to Europe, the plague continued to take lives by repeating itself all the time. Therefore, it is seen that similar problems continue today.

As a result, Covid-19 cannot be stopped. The World Health Organization (WHO) has addressed this issue as proposal over the past decade and has requested all countries to implement common health protocols. However, due to its high level of cost, many countries have not accepted this proposition.

However, it is clear that this will not be the last threat for human being life. Because the world population increases by 7% every year. More than 70 million refugees are a serious threat to health security. Because these people do not receive any health support. Therefore, other regional and global epidemics in history, especially the plague epidemic, must be seriously considered as a warning for state administrations .

In this regard ,tourism activities are the most important issue has to be taken into account. Over the years, all countries have made huge investments in accommodation, services and tourism activities to attract more tourists so that the economic budgets created by tourism is as a significant source of income for countries. However, in 2020, due to the pandemic, global tourism activities declined to 4%. Subsequently, it is very important to take into account the detriment caused by past epidemics and to apply healthy tourism activities and require global measures.

Key Words: Pest, Health, Hygiene, , Bubon, Cure, Health Security

GİRİŞ

2020 yılının hemen başında ortaya çıkan Covid-19 salgını ilk aylarda çok da ciddiye alınmadı. Ama birkaç ay sonrasında durumun son derece tehlikeli bir gelişmeye yol açtığı ve dünya nüfusunun, ekonomilerinin kısaca yaşamamızı sağlayan her türlü desteğimizin tehlike altına girebileceği anlaşıldı.

Esas sorun çok büyük bir güvenlik açığının ortaya çıkmasıydı. Özellikle dünya savaşlarının ardından uzun süren ve fiziki sınır ve sınır aşan güvenlik teorileri üzerine yapılandırılan güvenlik algısı bir anda yerle bir oldu. Çünkü ortaya çıkan tehdit sınır ve renk, cins, dil, inanç, ideoloji tanımadan saldırmaktaydı. Aylar boyunca süren araştırmalar günümüze kadar aslında sonuçsuz kaldı. Sağlık güvenliğine saldıran bu virüs ancak tanımlandı ama sınırları çizilemedi. İlaç ve aşı çalışmaları günümüzde de son hızla devam etse de, aşı ve ilaç ne kadar, ne düzeyde ve hangi yaş ve metabolizmalarda olumlu etkisi olacağı soru işareti olmaya devam ediyor.

Hâlbuki küresel boyutta en zengin ülkeden en fakirine kadar etki eden bu pandemiye insanlık hiç de yabancı değildi. Daha da eskiye dayanıyor olsa da günümüze kadar ulaşan yazılı metinlere dayanarak M.Ö. 500’lü yıllardan bu yana insanoğlunun küresel pandemi ile sürekli mücadele içinde olduğu açıktır. Bu kimi zaman kolera, kimi zaman difteri ve kimi zaman da insanlığın yerleşik yaşamını neredeyse yok edecek duruma gelen veba oldu.

Bu çalışma 19. yüzyılda veba için kesin çözüm bulunduğu 1896 yılının hemen arifesinde hazırlanmış ve vebanın tarih boyunca yarattığı felaketleri, türlerini, mücadele yöntemlerini ele almış bir eserin tercümesini temel almıştır. Tercüme uzun bir dönem veba ile iç içe yaşamış olan doktor ve arkadaşlarının gözlemlerini de bize sunması bakımından çok önemlidir. Çünkü tercüme çalışma okunduğunda günümüzdeki teknolojik gelişmelere rağmen aslında sağlık güvenliğini ne kadar geri plana attığımız açık bir şekilde görülecektir.

Özellikle yedi milyara ulaşan nüfus ve Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre küresel nüfusun her yıl %7 oranında artış olduğu hususu da dikkate alındığında bu çalışma ile beraber akıllara Covid-19 pandemisinin bir son mu yoksa başlangıç mı olduğu soruları gelecektir.

Eser, 1897 yılında “Bibliothèque Scientifique, Des Ecoles et Des Familles isimli derginin 69 numaralı bülteninde Doktor Jean Laumoniere tarafından “La Peste, Histoire et Traitement” (Veba, Tarihi ve Tedavi Yöntemleri) ismiyle yayınlanmıştır. Çalışmada ilk bölümde vebanın tarihteki yolcuğu, ikinci bölümde vebanın özellikleri ve çeşitleri ve son bölümde de tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi ele alınarak üç bölümde hazırlanmıştır.¹ Derginin bölüm başlığına ait resim Ek’te sunulmuştur.

¹ Jean Laumonier, “La Peste, Histoire et Traitement”, La Bibliothèque Scientifique Des Ecoles des Familles, No. 69, Paris, 1897, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5523574q> (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2020).

Tarihi belge araştırması yöntemine dayanarak hazırlanan makalenin ana amacı, geçmişte dünyayı felakete sürükleyen salgınların gelişmelerini inceleyen eserlerden faydalanarak günümüzde karşı karşıya olduğumuz tehdiye karşı kişisel, toplumsal ve devlet tedbirleri boyutunda alınması gereken önlemleri ortaya çıkarmak ve tarihte meydana gelen salgınların insanlığı nasıl etkilediğini öğrenmektir. Makale bu kapsamda veba ile mücadelenin en etkili olduğu dönemde hazırlanmış bir çalışmanın tercümesini esas almıştır. Bu bağlamda insanlığın geçmişten bu yana sağlık güvenliği konusunda daha bilinçli hale gelmediği ve önceliği sağlık tedbirlerine veremediği hususu makalenin ana hipotezidir.

1. Vebanın Tarihteki Yolculuğu

Bütün hastalıklar gibi Veba insanların en büyük kâbuslarından birisi olmuştur. Bunun en önemli sebepleri şunlardır. Veba geniş alanlara hızla yayılmaktadır, Başladığı andan itibaren herkesi içine çekmektedir ve henüz nedenleri ve tedavisi üzerine kesin bir tanı konulamamıştır. Buna bağlı olarak da veba başladığında durdurulamamıştır.

İçinde bulunduğumuz dönemde özellikle İngiltere'nin bu evrensel hastalığa karşı kayıtsız kalması yüzünden bütün Avrupa, adeta ikinci defa işgal altına girmiş durumdadır. Hastalığın yayılma sebebinin kısa bir özeti budur. Ancak bütün Avrupa'da bu hastalık iyi bilinmesine rağmen umursamaz davranışlar ve dikkatsizlikler nedeniyle, bütün insanlar bu hastalıktan farklı şekilde etkilenmektedir.

Bu çalışma da temel olarak Veba'yı tanımak, tarihi süreci inceleyerek hangi coğrafyalarda ne kadar etkili olduğunu tespit etmek, hastalığın semptomlarını, değişik görünümünü ve etkileşimini anlamının yanı sıra farklı mücadele tekniklerini ortaya koymak gibi amaçlar taşımaktadır. Sonuçta bu değerli araştırma belki de Vebaya karşı bize mücadele ve hatta kesin bir zafer elde etme imkânını sunacaktır.

Uzun bir dönem boyunca koleranın kaynağının Ganj nehri ve ateşli hummanın kaynağının Mississippi olduğu gibi vebanın kaynağının da Mısır'da Nil nehri olduğu düşünüldü. Ancak bu kanı hiçbir zaman kesinlik kazanmadı. Anlatılanlar da bunun gölgesinde kaldı. Ama acımasız salgın Mısır'ı ilk krallığında vurdu ve sonrasında nüfusunu yedi bitirdi, ardından kıyılarına ulaşarak Doğu Akdeniz üzerinden büyük bir yayılma alanı elde etti.

Buradan yola çıktığımızda bizim için çok geçmiş olabilecek bir dönemde Atina'daki vebayı görmekteyiz. Yaklaşık M.Ö. 430'da Artexerce'in Pers ordusundan Yunanistan'a geçmiştir. Muhtemelen Fırat ve Mısır coğrafyalarındaki savaşlarla bulaşmıştır. O dönemde yaşamış tabip Thucydide üç yıl boyunca bu hastalığın yayıldığı bölgelerde dolaştıktan sonra bize bu hastalığın belirtilerini anlatmıştır. Ayrıca bu uzun süreli salgının ilk aldığı canlardan birisi de ünlü Helen lideri Perikles olduğu düşünülmektedir.

Ardından 50 yıl kadar sonra M.Ö. 395'te Kartacalıların Syracus kuşatması esnasında veba bu sefer Sicilya'da ortaya çıkmıştır. Ancak bu konuda gözlemlerini yazan tarihçi Diador'un anlattıklarına göre bir önceki salgın gibi uzun sürmemiş ve o kadar yıkıcı olmamıştır.

Bir sonraki veba salgını Kuzey Afrika kıyılarında yaklaşık M.Ö. 125'te gerçekleşmiştir. O dönemin yazarları bu veba salgınına "Orosius Veba"sı adını vermişlerdir. Bu da uzun sürmese de etkisi azalırken M.S. 166'da yeniden tırmanış göstermiş ve Suriye'den dönen bir Roma ordusu ile Roma'ya taşınmıştır. Açık bir şekilde Roma halkı arasında bir kıyıma sebep olmuştur. Bu salgında İmparator Marc Aurele'de ölmüştür. Bu seferki veba salgını önüne çıkan hiçbir engele takılmadan on beş yıl sürerek Fransa topraklarında Ren kıyıları boyunca ilerlemiştir.

M.S. 251'de "Kıbrıs Veba"sı olarak ve daha sonra da M.S. 542'de "Justinien vebası" adı ile tarihe isim bırakmıştır. 542'de ortaya çıkan veba salgını çok korkunçtur. Dönemin

tarihçilerinin belirttiğine göre acımasızca yayılmış ve ne yaş, ne de cinsiyet tanımıştır. Her farklı ırka, her coğrafyaya nüfuz etmiş ve Avrasya iç ana karasını yerle bir etmiştir.

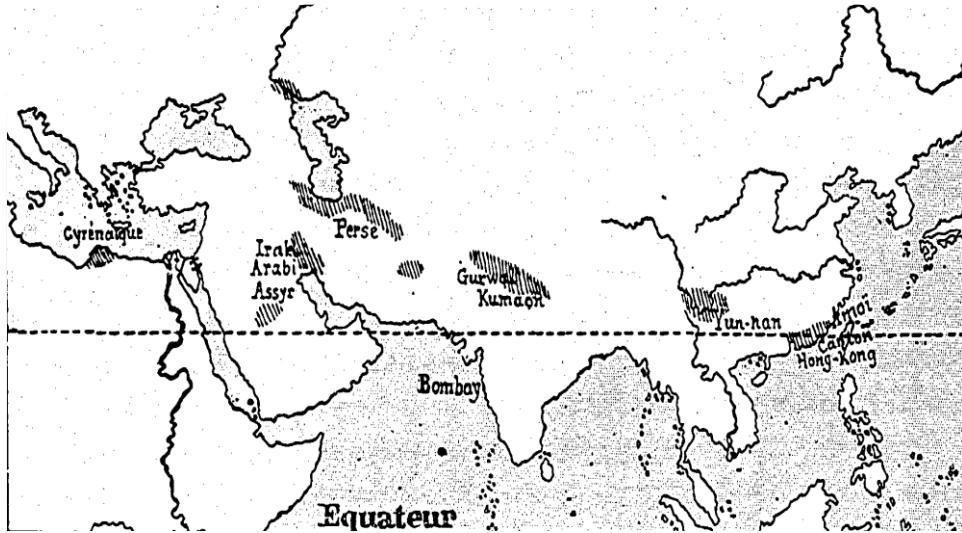
Bu salgın notlara göre Mısır'ın Pelusa şehrinde çıkmıştır. Hızla katlanarak ve her yöne doğru büyümüş ve önüne geçilememiştir. 543'de İstanbul'a ulaşmıştır. Burada dört ay kadar etkili olmuştur. Bu sürenin üç ayında tam bir katliam olmuştur. Kayıtlara göre ilk ayda günde 5000, sonrakilerde de günde 10.000 kişi ölmüştür. Dört aylık bir sürenin sonunda "Konstantinapolis veba"sı bir anda İtalya kıyılarına sıçramıştır.

Başpsikopos Grogori'nin yazdıklarına göre veba Narbon şehrinde 549'da başlamış, şehir neredeyse tamamen yok olmuştur. Auvergne şehrinde vebanın tahribatı ile ilgili sayı verebilmek neredeyse imkânsızdır. Bütün kiliselerin avluları ölümlerle dolmuştur. Notlara göre ölüm aniden gelmektedir. Birinci gün kasıklarda ortaya büyük yaralar çıkmakta, ikinci ve üçüncü gün ağır ateşle beraber yayılmakta ve sonra ölüm gelmektedir. Bu dönemde Lion, Bourge, Chalon ve Djon şehirlerinde insan kalmamıştır. Aynı şekilde buralara yakın Vivien ve Avignon şehirleri de mahvolmuştur.

Bu yüzyıllarda kasık yaraları ile belirtileri ortaya çıkan veba, çiçek hastalığı ile karıştırılmıştır. Ancak bir süre sonra ayrıma gidilmiş ve "kasık hastalığı" şeklinde isimlendirilmiştir. Avrupa birkaç yüzyıl veba konusunda bir durgunluk yaşamışsa da, bu durum vebanın yok olduğu anlamına gelmemektedir. Eldeki bilgilere göre, VII. Yüzyılda İtalya'da, VIII. Yüzyılda Fransa'da (801 yılında), İtalya'da X ve XI. Yüzyıllarda, Almanya'da XII. yüzyılda veba katliam yapmıştır. XII. Yüzyılda bilinen en önemli salgın Kuzey Afrika'dadır. Sekizinci Haçlı Seferi esnasında, Haçlılar Kartaca önlerindeyken bu salgına maruz kalmışlar ve Fransız liderleri Sen Luis kurtulamamıştır. Açık bir şekilde salgının 542'deki dehşete benzer şekilde devam ettiği görülmektedir.

Bu bilgiler batı ülkeleri için verilmiştir. Doğuda ise Pers, Hint ve Çin topraklarında veba yerleşik bir hal almıştır. Salgının yayılması yavaşladığı dönemlerde bile doğuda hastalık insanları kırıp geçirmeye devam etmiştir. Araştırdığımız zaman doğu topraklarında vebanın nasıl devam ettiğini ve yarattığı dehşeti az da olsa bazı kaynaklardan elde edebilmekteyiz.

Şekil-1: Vebanın etkileşimde olduğu yayılma alanı genel haritası²

² Jean Laumonier, "La Peste, Histoire et Traitement", La Bibliotheque Scientifique Des Ecoles des Familles, No. 69, Paris, 1897, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5523574q>, s.17 (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2020).

Neresi olursa olsun önemli değil. Önemli olan veba büyük bir hızla hem batı, hem de doğu dünyasında yayıldı ve önüne geçen herkesi öldürdü. Bu da özellikle Haçlı seferleri döneminde batılı ve doğulu askerlerin ve sivillerin birbirleri ile ilişkiye geçmesinden oldu ve bu şekilde veba kendisine devasa kıtada sınır tanımayan bir yol oluşturdu.

Ayrıca ilave etmek uygundur ki, Atina salgınından Jüstinyen salgınına kadar geçen sürede veba hem kolaylıkla yayıldı ve hem de her seferinde karşısında çok az bir engel ve direniş gördü. Burada akla bir soru geliyor. Ne kadar ve neden insanların birbirleri ile fiziki ilişkileri kesilmedi ve bu konuda bu ölümcül salgına karşı nasıl irtibat kesilebilirdi? Bu sorunun cevaplarını yine çok gerilerde aramak gerekiyor.

1346 yılında Kırım'da çok büyük bir veba salgını baş gösterdi. Kafkaslar üzerinden Pers ve sonra tatar halklarının yaşadığı coğrafyayı kendisine yol yapmıştı. Tarihçi Hecker'a göre buna eş değer sadece Avrupa'da olmuştur ve kesin olmayan rakamlarla 25 milyon can almıştı. Yine alınan notlar üzerinden gidelim ve Dr. Bordier'in 1346-1350 yılları arasında ortaya çıkan "kara veba" gözlemlerine bakalım.

"Kırım'da veba ortaya çıktığında orada bulunan dostum Gabriel de Mussis şunları yazdı bana. Veba çıkar çıkmaz gemi ile yanımızda diğer kaçak yolcularla beraber denize açıldık ve uzun bir yolculuktan sonra Konstantinop'a vardık. Gemi iskeleye yanaştığında yüze yakın yolcudan sadece on kişi hayattaydı. Veba şehre bir anda nüfuz etti. İmparatorun oğlu Cantacusene vebaya yenik düştü. Ama veba durmak bilmiyordu. Buradan 1348'de İtalya'ya ulaştı. Naple'da 60.000, Genes'de 40.000, Venedik'te 100.000 ve Floransa'da 96.000 İtalyanı öldürdü. Veba İtalya'ya ulaştığında ülkede dini bayramlar ve şenlikler yapıyordu ve hızla yayılmasının en büyük sebebi bu olmuştur. İtalyan Doktor Boccace'ın notları açık bir şekilde geçmişteki Atina vebası ile aynı özellikleri göstermektedir. Şehirlerde, kasaba ve hatta köylerde neredeyse yaşayan kalmadı. Hayatta kalanlar dağlara kaçtı. Bütün yaşam alanları kendi başına dolaşan hayvanlara kaldı. Salgın boyunca tek çare ölen insanları toplu halde büyük çukurlara gömmekti ve öyle yapıldı. Hastaları olan tekneler insanlarla beraber batırıldı.

Muhteşem villalar, şatolar hayalete döndü. Güzel genç kızlar ve erkekler her gece balolara giderlerdi. Beraber topluca yemek yer eğlenirlerdi. Zengin toprak sahipleri öldü, ama onlarla beraber mirasçıları da yok oldu ve bütün zenginlikleri sahipsiz kaldı.

Fransa! Aynı etki ve aynı sonuç! Yazar Froissant'ın notlarına göre, ülke katledilmişti ve dünyanın geriye kalanı ile aynı kaderi paylaşmıştı. Onun notlarına göre benzer sebepler sonucunda ölümler, vebanın yayılma hızı ve şekli aynı İtalya'da olduğu gibi gerçekleşti. Veba başladığında bütün Fransızlar panik halindeydi.

Fransa topraklarındaki katliam sayılamayacak kadar büyüktü. Avignon'da yedi ay içinde 150.000 kişi ölmüştü. Bir ay içinde Marsailles'de 60.000 kişi hayatını kaybetmişti. Montpellier'de bütün doktorlar ve sağlık personeli olmak üzere 30.000 kişi yok olmuştur. Narbonne'da 30.000 kişi, Strasbourg'da 16.000, Amien'de 17.000 kişi yok olmuştur. Başkent Paris çok perişan haldeydi. Sen Denis'in günlüklerinde şu ifadeler yer almaktaydı. "Fransa'da başlayan veba 1,5 yıl kadar sürdü. Paris'te her gün en az 800 kişi ölüyordu.

Bu sürede muhtemelen 50.000 kişi öldü. Sen Denis'te de 16.000 kişi vebaya yenik düştü". Unutulmaması gerekir ki bu dönemde Paris'te 100.000-150.000 insan yaşamaktaydı. Aynı dönemde bütün Avrupa vebaya yakalanmıştı. İspanya, Almanya, Polonya, Rusya, İtalya'da da sayılar bu şekildeydi. İngiltere'de sadece Londra'da ölen insan sayısı 100,00'e ulaşmıştı.

Bu tarihten itibaren veba Avrupa'dan hiç eksik olmadı. Ama ilk etkisini göstermedi ve her seferinde daha az insana bulaştı ve iyileşmeler başladı. 1348'de yeni bir salgın halkın

yarısında etkili oldu ve bir kısmı ölmeden atlattı. 1361'de halkın %20'sine saldırdı ve yine bir kısmı iyileşti. 1382'deki salgında ise çok sayıda insan ölmeden vebadan kurtulabildi.

İşte tarihi belgelerden de görüldüğü gibi neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan veba salgını inanılmaz bir hızla yayıldı ve bazen çok bazen de az insanı yok etti. XV. Yüzyıl boyunca Fransa'da beş ya da altı defa görüldü. Ama Bourgogne ve kırsal bölgelerle kısıtlı kaldı. XVI. Yüzyılda eskisine oranla aynı etkiyi bırakan yeni bir salgın başladı. Dönemin önemli doktor bilim adamlarından olan Bonivard şöyle yazmıştı Cenevre'den. "Salgın tam bir yıkım yarattı. Şehirdeki evlerde insan kalmadı. Her gece eğlenen insanlar evlerinde yüksek ateş içinde yanıyorlar ve geceyi atlatamıyorlar. Sabah olduğunda her ev neredeyse bir mezarlığa dönüşüyor.

Bu arada devletler de tedbir alma gayreti içine girmişlerdi. XVII. Yüzyılda şehirlerde ve kasabalarda binalar arasına mesafe konulması, temizlik konularında bazı tedbirler alınmaya başladı. Bu şekilde veba yok olmasa da etkisi çok sınırlandı. 1657 ile 1675 yılları arasında Avrupa'nın her bölgesinde etkisi az olacak şekilde görüldü. Sadece Rouen'de çok etkili oldu ve birkaç ay içinde 17.000 kişi öldü. Bölge yöneticileri halka ortak duyurularla bulunmaya başladılar ve yara, ateş ve kuruluk gibi belirtilere sahip olan herkesin oluşturulan sağlık merkezlerine gelmeleri emredildi. Ayrıca dilenciler ve başıboş dolaşan insanlar toplanmaya başlandı. Buna rağmen 1720'de Suriye'den gelen bir gemide veba Marselille limanında demir attığında veba buraya girdi ve 200.000 kişinin ölümüne sebep oldu. Sonra da 1770 civarında Rusya'yı terk etti.

1842'ye geldiğimizde Türkiye'de iki defa ortaya çıktı. Yunan yarım adası ile Balkanlarda çok etkili oldu. Adriyatik kıyılarını boydan boya dolaştı. Aynı yıl bitmeden de ortadan kayboldu. Ama üç yıl sonra 1845'de Kafkaslarda, Suriye'de ve Mısır'da yeniden ortaya çıktı. 1783'den 1842'ye kadar 21 defa veba salgını ortalığı darmadağın etti. 1799'da Napolyon'un ordularını savaşarak kaybetmekten beter etti. O dönemin anısına yapılan "Yaffa'da Vebalılar" tablosu acıklı hali göstermektedir.

1845 ile 1848 yılları arasında veba Volga ve Vetlianka uzanımlarında görüldü. Sadece birkaç bölge ile sınırlanmış olarak kaldı. Döneme baktığımızda bu vebaya karşı kazanılan bir mücadele olmadığı anlaşılmaktadır. Veba kendisine yeni bir yol seçerek yavaş da olsa çıkış merkezine yönelmişti. Ya da kendisine yeni zaferler aramaya ve daha büyük katliamlar yapmaya yönelmişti.

Veba yeni yolu üzerinden güneye ilerledi ve 1858-59 yıllarında Afrika'da, Mısır'ın batısında ve Libya taraflarında ortaya çıktı. Ardından yeniden 1873-74'de görüldü. Ortadoğu'da durum kötüydü. 1844'den 1889'a kadar Irak'ta, özellikle kalabalık şehri Bağdat'ta, Hicaz ve Yemen'de yıkım yaptı. Sonraki seferlerde dokuz defa tekrar etti ve 1860'lardan sonra etkisini azalttı.

Pers topraklarında, özellikle kuzey kırsalında 1865-1875 arasında on beş salgın gerçekleşti. Daha sonrası için kayıtlı bir bilgi mevcut olmadığı için başka bir salgın görülmedi demekten başka çaremiz yoktur. Türkistan'da da Pers topraklarında meydana gelen salgınların tarihlerinde benzer salgınlar gerçekleşti. Afganistan'da 1884 yılında iki salgın görüldü. Ama sadece Kandahar ve etrafında sınırlı kaldı.

Hindistan'da kısıtlı verilerle baktığımızda sadece yağmurların çok yağdığı Mart ve Mayıs aylarında ve alt Himaliyalar bölgelerinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Çin bilindiği üzere çok büyük bir coğrafyadır. Şimdilerde olduğu gibi tarih boyunca da hep kalabalık bir nüfusu barındırmıştır. Ancak bakıldığında sadece Yun-an bölgesi civarında, nehir hatlarında ve yazın en sıcak olduğu dönemlerde ortaya çıktığı ve büyük bir zarar vermediği eldeki kısıtlı verilerden anlaşılmaktadır.

Ancak yine verilerden anlaşıldığı üzere vebanın doğu topraklarında yok olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1877-1878 yılları arasında Volga nehri boyunca batıya ilerleyen ve Avrupa’da büyük zarar veren veba salgınının Pers topraklarından geldiği anlaşılmaktadır. Bu arada 1877-78 ve 79 yıllarında Astragan’da birçok doktor ve sağlıkçı dehşet içinde “fievre bubonique” yani ateşli hıyarcıklı veba salgını haberini vermeye başladılar. Nadiren ölüme sebep olmaktadır ama uzun süreli ateş, akıntılı ve mikrop kapan geniş yaralar yüzünden insanlar hareket edemiyordu. Sen Petersburg bilim merkezi bu hastalığı tanımlayamadıklarını bildirdiler. Ama belirtiler açıktı. Yine veba idi ama değişim göstermiş bir haliydi. Nereden gelmişti? İnceleme yapıldığında Hazardaki Pers limanlarından Rus topraklarına gelen gemiler öne çıktı ve bu gemilerden birisinde çalışan bir tayfa bu hastalığın yayılmasına sebep olmuştu.

Vetlianka vebası ve ardından gelen Astragan salgını 1878 başından 1879 kışına kadar devam etti. 515 farklı yerde görüldü ve 400’den fazla can aldı. Vetlianka’daki ölümler bu sayıya dâhil edilmedi. Çünkü anlaşıldığı üzere şehrin dörtte biri öldü. Uzun süre bu iki alandaki farklı belirtilere sahip hastalık için tanı konulmaya çalışılsa da sonuçta doktorların açıklamasına göre Vatikana ve Astragan’daki salgın benzersiz olduğu yönündeydi. Bu dönemde salgınlar üzerine görevlendirilen Fransız Doktor Zuber Vatikana ve Astragan salgınlarını inceledi. Belirtilerine baktı. Bilindik veba ile aralarında benzerlikler buldu. Akciğerlerin çökmesi, deri dışı derin kanlı yaralar, öksürürken kan tükürme, yüksek ateş hepsinde vardı. Bu arada ilk gün ateş yüzünden yatağa düşen hastalar bir daha ayağa kalkamıyordu ve ya ikinci ya da üçüncü gün ölüyorlardı. Bunlardan sonra da veba için kesin bir tanı ve hiç değişmeyen belirtiler listesi oluşturdu. Aslında şarbon, ateşli hıyarcık ve bir başka ateşli ve akciğerlerin su dolmasına sebep olan bir hastalık ile benzer belirtiler göstermekteydi. Vebaların hepsinde ortak özellikler şu şekildeydi. Durmayan bir baş ağrısı ile hafif sarhoşluk ve ayakta durmakta zorlanmak, bütün hislerin azalması, hıyarcık yaraları ve yüksek ateş. Ancak dönemin hastalıklarında da benzer belirtiler oluyordu ve özellikle kanamalar yüzünden doktorlar genellikle yanlış teşhis koyuyorlardı. Bu da hastanın hem iyileşmesini engelliyor hem de vebanın yayılmasına imkân veriyordu. Ne olursa olsun, Vatianka’da başlayan salgın çok korkunçtu ve insanları evlerine hapsetti ve orada öldürdü. Hastalığın hüküm sürdüğü bölgeler Rus General Melikof tarafından çift kuşaklı askeri kordona aldırıldı. Sonra da burası ile Volga kıyıları uzanımında etkilenen evler, çiftlikler ve hatta kasabalar yakılarak ortadan kaldırıldı. Ancak bu kadar etkili tedbirler almak çok yüksek bir harcamayı gerektirmişti ve aynı zamanda insanların aç kalmalarına sebep olmuştu. Tahmini yapılan harcama şu şekildeydi.

Sargı bezi: 100.000 frank

Volga’nın kontrol edilmesi: 60.000 frank

Personel giderleri: 250.000 frank

İlaç ve antiseptikler: 90.000 frank

Toplam: 500.000 frank

Görüldüğü üzere vebanın sadece bir noktada verdiği ekonomik zarar çok büyüktür. Bu harcamalar genellendiğinde ortaya çıkan rakamlar inanılmaz rakamlara ulaşmaktadır.

Dikkati çeken en önemli husus doğu ile batı ülkeleri arasındaki vebadan etkilenen insan sayılarındaki farklılık olmalıdır. Bunun üç önemli sebebi vardır. Batı ülkelerinde halk daha yerleşik ve kalabalık birimlerde yaşamaktadır. Doğuda durum bu şekilde değildir. Pers ile Çin topraklarındaki alanlarda hem az nüfus vardır ve hem de bu nüfus dağınık yaşamaktadır. İkinci sebep doğu topraklarında insan hareketi batı şehirlerine göre daha azdır. Bu da vebanın yayılım hızını azaltmaktadır. Üçüncü sebep de doğu insanların yaşam biçimleri ile fizyolojik yapılarının değişik olmasıdır.

1890'lı yıllarda vebanın değişik bir yol izlemeye başlayarak Çin ve Hindistan topraklarına girdiği görülmektedir. Çin'in 1.000.000 nüfuslu Kanton eyaletinde iki ay içinde 180.000 kişiyi öldürmüştür. Kanton'dan Hong-Hong'a geçtiğinde iki ayda burada da 10.000 kişi ölmüştür. 1895 yılında yoluna devam ederek Macao, Amoy güneyi ve Formosa kuzeyini yerle bir etmiştir. 1896 yılı başlarında Bombay'a girdiğinde, şehir daha hazırlıklı olduğu görülmektedir. Çünkü burada İngiltere tarafından kurulan Grenwich hastanesi vardır ve ekipmanları iyi durumdadır. Ancak buna rağmen 800.000 nüfuslu şehirde vebadan ölen kişi sayısı yine de 3275 olmuştur (Ancak buradaki ölüm rakamları tam doğru sonuçları yansıtmamaktadır. Çünkü bölgede yaygın olan yüksek ateşli başka hastalıklar vardır ve bunlar bilerek ya da bilmeyerek vebadan ölenlerin sayılarına dâhil edilmemiştir). Daha sonra bu durumu öğrenen İngiliz yönetimi hastane yönetimini özensiz davranmaktan dolayı suçlamıştır.

1897'de Hacca giden Hintliler arasında vebalı olanlar vardır ve bu sayede veba Kızıl deniz kıyılarında bir anda ortaya çıkmış ve buradan çift yönlü hareket etmiştir. Kısa sürede etkileri Kalküta'da ortaya çıkmıştır. Ancak kara vebanın daha az zararsız olan ateşli hıyarcıklı veba olarak tanımlanmıştır.

Bu arada Avrupa'da farklı uygulamalar da gündeme geliyordu. Örneğin çoğu ülke dışardan, özellikle sıcak ülkelerden gelen gemilere ağır karantina uygulamayı tercih ediyordu. Limanların açıklarında zaten zorlu bir yolculuk yapmış olan gemiler uzun süreler boyunca bekletiliyordu. Bundan kaçınan tek ülke İngiltere idi. Limanlarına gelen bütün gemilerine kısa süreli karantina ve kontrol uyguladıktan sonra bekletmeden yanaşmalarına izin veriyordu. Sadece Kalküta ile sıcak ülkelere gelen gemilerden hiçbir kontrol yapmadan limana yanaşmaları karşılığında yüklü bir komisyon ödemelerini şart koşmuştu. Ama Avrupa ana karasında, özellikle Fransa'da yerleşmiş bir korku vardı. Limanlarda kontroller alık almaz boyuttaydı.

2. Vebanın Geleneksel Özellikleri

Asya vebası, batıda ortaya çıkan kara veba ya da kara ölüm olarak isimlendirilen veba türü ile aynıdır. İlk çıktığı Nil deltasından ilerleyen dönemlerdeki vebalar birbirlerinin akrabası gibi kuşaktan kuşağa belirtilerinde değişiklik göstermeden devam etmiştir. İlk çıktığı dönemden itibaren birçok tarihçi, doktor bu hastalığın belirtileri ve etkileri ile notlar tutmuş ve bize kadar ulaşması mümkün olmuştur. Şimdi bu notlara göz atalım.

Atina vebası ile ilgili o dönemde yaşamış bir uzman olan Thucydide bu katliam yapan hastalığı betimlemede kurşun rengi olan deri ve büyük yaraları yazmıştır. Yaralardan sonra hasta çok büyük bir mide ağrısı, sonra dayanılmaz bir susuzluk ve ardından da ölüm şeklinde gerisini tamamlamıştır.

Justinyen vebasını anlatan Procope daha fazla detay vermiştir. "Hiçbir belirti olmadan kimi yürürken, kimi çalışırken ya da yemeğini yerken aniden yüksek ateş ortaya çıkıyor ve bütün vücudu sarıyordu. Deri rengi değişmiyordu. Ateş yüksekti ama sıtma kadar olmuyordu. Birinci günün ardından yaralar başlıyordu. Bazılarında kasıklarında, bazılarında koltuk altında ya da kulak arkasında oluyordu. Yaralar dayanılmaz bir hal alıyordu kısa sürede ve hasta ateşle beraber sayıklamaya, hayaller görmeye başlıyor ve bundan hemen sonra da ölüyordu. İnsanlar yaralar ve ateş altında sadece iniyor, bitkin halde sonlarının gelmesini bekliyorlardı. Doktorlar bu hastalıkla nasıl mücadele edeceklerini bilmiyorlardı. Bir kısmı sebebin yaralarda olduğunu düşünüyordu ve bu nedenle de kadavralar üzerinde deneyler yapıyor ve yaraları inceliyordu. Kasık yaraları yani Bubonlar görünüşte şarbon yaraları gibiydi. Ama üst katman kaldırıldığında alttaki derin yara ortaya çıkıyordu ve birkaç gün içinde öldüren fenalık da buradaydı. Hastalardan bazılarının derilerinde ölmeden önce kara lekeler çıkıyordu, bazıları ise durmaksızın kan tükürerek ölüyordu".

Avignon doktoru olan Guy de Chauliac XV. Yüzyıldaki vebadaki gözlemlerini şöyle kaleme almıştı.” Tespitlerime göre vebanın sunduğu ölüm iki çeşitti. İlkinde hasta iki ay yüksek ateş ve kan kusarak yatıyordu ve kan çoğaldıktan iki ve ya üç gün sonra ölüyordu. İkinci durumda ise; hasta yüksek ateş ile yanmaya başladıktan sonra kasıklarında büyük yaralar çıkıyor ve ardından dayanılmaz mide ağrıları başlıyordu. Bu şekilde beş gün geçiren hasta her tarafı yara içinde ölüyordu. Vebanın değişik versiyonları olduğu bize aktarılan bilgilerden anlaşılmaktadır. Ama hepsindeki ortak özellik kurtulan kişi sayısının çok az, buna karşın kitleler halinde kısa sürelerde ölümlerin olmasıydı. Bir başka gözleme bakalım. Konstantinop’ta veba salgınında bulunan bir Fransız Doktor, Mahe!

Hastalık büyük bir hızla yayılıyordu. Ama kesinlikle sekiz gün kadar bir kuluçka dönemi vardı. Japon Doktor Auyama da notlarında bundan bahsederek, Honk Hong’ta baş gösteren veba salgınının dört gün kadar bir kuluçka dönemi olduğundan bahsetmektedir.

Değişik görüşlere bakıldığında kesinlikle bir kuluçka dönemi olduğu doğrudur. Ancak bölgelere göre süreleri değişiklik göstermektedir. Örneğin Bombay’daki Grenwich hastanesine getirilen bir Portekizli denizci on beş gün sonra hastalanmıştır. Aynı şekilde bir başkası da ona yakın bir sürede hastalanmış ve her ikisi de dört gün içinde ölmüştür. İkinciye otopsi yapıldığında vücutlarında ve lenf bezlerinde büyük yaralar tespit edilmiş ve veba tanısı konulmuştur.

Burada önemli bir hususa vurgu yapmak gerekmektedir. Bombay’daki hastane yetkilileri İngiliz yöneticileri kızdıracak şekilde hastalanan denizcilerin veba olduklarını saklamışlardır. Bu şekilde aynı gemideki başka gemiciler hastalıkla beraber Londra’ya kadar gelmişler ve kontrolsüz bir şekilde ölmüşlerdir. Bu arada hastalığın kuluçka döneminin neredeyse bazı durumlarda bir ay kadar sürdüğü kesinleştiğinde yayılmanın bu kadar enerjik olmasının ana sebebi de ortaya çıkmaktadır.

Vebanın kuluçka dönemi normal değildir. Hastalar bu dönemde aşırı bir yorgunluk, böbreklerinde büyük acılar, vücut kırıklığı ve eklem ağrıları, aşırı kas yorgunluğu çekmektedirler. Bu sorunlar nedeniyle de yaşam alanlarından dışarıya çıkmadan neredeyse ölü gibi yatıp kalmaktadırlar. Aşırı susuzluk, dudakların patlaması ve kendinden geçme belirtileri de hastalarda açık bir şekilde görünmektedir. Yatağa düşüren kuluçka döneminin bu son periyodu bazılarında birkaç saat, bazılarında büyük ağrılarla dolu günler sürmektedir.

Yüksek ateş en çok görünen belirtidir. Ortalama 40-41 derece civarındadır. Nabız atışı da en az 150’dir ve ilerleyen dönemlerde 180’e kadar çıkmaktadır. Bu daha çok kuluçka döneminin ikinci evresinde görülmektedir ve çoğunlukla 2-3 gün sürmektedir.

Vebanın ilk belirtisi sürekli ve şiddetli kusma, kanlı ishal ve yüksek ateş ile gelen şiddetli sayıklamalar, kanla kaplanmış gözler ve durmaksızın hızlı soluma denilebilir. Bunlar devam ederken bir gün sonra kasılmalar ve ciğerlerde kan toplanması gelmektedir. Artıkn hasta komaya girmiş gibidir. Bu arada sivri uçları olan büyük yaralar çıkmaya başlamaktadır. Özellikle kasıklarda ve kısmen de koltuk altlarında görülmektedir. Yaralar iyice büyüdükten sonra irin fişkırtarak patlamaktadır. Bazı hastalarda deri dışında yara görülmemektedir. Onun yerine derilerinde kara lekeler çıkmaktadır. Çünkü onların yaraları deri altında ve daha derinlerdedir. Bu yaralar da içerde patlamakta ve hastayı zehirlemektedir. Ama büyük çoğunluğunda yaralar kasık aralarında ortaya çıkmaktadır. Doktor M. Cantlie bu veba türüne “Polyadenite maligne” ismini vermiştir. Bubon yani hıyarcıklı yara denen kasıklarda oluşan hastalıkta yaralar ya çözülür ya da irin akıntısı meydana getirirdi. Bu genellikle sırtlarda çıkan kızıl yara olarak bilinmekteydi. Bir bakıma şarbondan oluşan yaralara benzemekteydi. Ancak ileri safhalarda bu yaraların dışında da vücutta kara lekeler oluşmaktaydı ve deri sertleşmekteydi. Buna “kara veba ya da kara ölüm” denilmekteydi. Yüksek ateş ve dayanılmaz

ağrılı yaralar ve ardından da siyahlaşan deri ile beraber kalp atışının zayıflaması ve sonra da ölüm geliyordu.

Bu arada hıyarcıklı yaralar çıkmaya başladığı anda ateşte düşme ve çok fazla terleme başlamaktadır. Bazı durumlarda bu rahatlama olmaz. Böylesi anlarda hasta aşırı isal ve sayıklama yaşar ve bu birkaç gün sürer. Hastalığın kişinin hayatını sonlandırıncaya kadar geçen süre yaklaşık en fazla sekiz gün kadardır. Ancak genellikle hasta iki, üç günde vebaya yenik düşmektedir. Hong Kong'daki veba salgını hastalananlara sadece üç gün zaman tanımıştır. Bazı hastaların vebayı yendiğini söylemiştik daha önce. Bu hastaların iyileşme süreci çok uzun ve aşırı sancılı ve ıstıraplı olmaktadır. Özellikle yaralardaki apseler sürekli irin akıtmakta ve bu da yaraların mikrop kapmasına ve hatta kangrene dönüşmesine sebep olmaktadır. Belki hasta vebadan kurtulmaktadır. Ama uzun süre yüksek ateş beynini harap etmektedir. Ayrıca iyileştiğinde en az birkaç uzvunu kaybetmiş olmaktadır.

Vebaya yakalanmış olan hastalar genellikle kendi ismi dâhil olmak üzere bütün ailesinin, dostlarının isimlerini unutmaktadır. Tabii ki açık bir şekilde ifade etmek gerekir ki bu hastalığı atlatan sayı çok düşüktür. Kesinlikle veba çok acımasız ve çok ölümcül olmuştur. 542 yılında da, 1348'de de!

Genel bir sayısal değerlendirme şu şekildedir. 1858'de Libya'nın doğusunda bulunan Sirineyka salgınında 100 hastadan 67'si, 1874'De 100 hastadan 40'ı ölmüştür. 100 kişiden 72'sine veba bulaşmıştır.

1873-1874 tarihleri aralığında Irak ve Pers salgınlarında 100 hastadan 62'si, sonrakinde de 100 hastadan 72'si ölmüştür. 1881'de Nefes kırsalında başlayan salgında 100 hastadan 75'i ölmüştür. Neredeyse üç kişiden birisi hastalanarak ölmüştür.

1876'Da Hindistan'daki salgında 100 hastadan 92'si ölmüş, 1894'de Hong Kong'daki salgında 100 kişiden 95'i ölmüştür. Vebanın en büyük katliamı burada olmuştur.

Bu kadar korkutucu açıklamalar bir yana veba aslında sanıldığı kadar öldürücü olmayabilir. Biraz önceki incelemelerimizden veba ile ilgili iki temel şekil çıkardık. Birisi; çok acımasız ve hızlı, kanlı ve yüksek ateş ve tansiyonlu ama yarasız, diğeri ise; daha acısız ama çok ve büyük yaralı. Ancak her ikisinin yanında bir tane daha var. O da "kuvvetten düşüren" ya da "gezgin" veba. Bu tür lenf bezlerine saldırıyor ve onların şişmesine ve tıkanmasına neden oluyor. Ateş yaratmadığı için de kolayca fark edilemiyor. Bu tür Doğu topraklarında, Çin ve Hindistan'da çok yaygın olarak görülüyor. İki ağır veba arasında yaygın olarak hareket ediyor ve hiç kesilmeden bulaşarak yoluna devam ediyor. Bu tür için zaman ve yer ayrımı yapmak mümkün değil.

O halde şimdi yeniden şu soruyu soralım. Vebanın doğası nasıldır?

Artık vebanın ne olduğunu hayal etmemize gerek yok. Çünkü artık onu tanıyoruz. Veba bir mikroorganizma, bir basildir. Bu basil 1894 yılında Japon Doktor Kitasoto ve Fransız Doktor Yersin tarafından belirlendi. Şimdi bu basil tanımlandığına göre kolaylıkla hangi faktörlerin bu felaketin yayılmasına ve katliam yapmasına neden olduğunu ve nasıl bir tedavi çeşidi uygulanması gerektiğine bakabiliriz.

Vebanın bulaşmasında ve yayılmasında ilk ve en önemli etken "temas" tır. Evet. Veba bulaşıcı bir hastalıktır. Ama henüz nasıl ve hangi etkenlerin vebanın insanlar arasında yayıldığı konusunda net bilgi sahibi değiliz. Açık bir şekilde hala tarih boyunca yaşananların aktardıkları ve yakın dönemdeki bilimsel gözlemler bunu kesin bir şekilde açıklayamamaktadır. Geçmişteki etkileri o kadar korkunçtur ki, veba için gerçek bir efsane yaratılmıştır. XV ve XVI. Yüzyıllarda bu yayılma için Bubonlardan ya da bubon irinlerinden fişkıran ve bir şeylerin üzerine yapışan ve bu şekilde insana geçen bir madde olduğuna inanılmıştı. Genellikle de vebanın olduğu

topraklardan gelen gemilerle taşındığı düşünülmekteydi. Örneğin; 1720’de Marsaille, 1812’de Malta, 1815’te Napte ve Camaran’da başlayan veba salgınları gibi. O dönemin ünlü doktorlarından Mahe bunu çok güzel açıklamaktadır; salgın başladığında etkilenen kasabalar karantinaya alınması gerekirken, hastalığın ulaşmadığı yerlerden aile ziyaretine gelenler, hastalığı beraberlerinde kendi yaşam alanlarına götürmekte gecikmediler”. Aynı şekilde 1770’de Moskova salgını da buna bir örnektir. Ruslar ellerine geçirdikleri Türk esirlerini beraberlerinde Moskova’ya bir zafer göstergesi olarak getirmişlerdir. Ama zafer Türk esirlerle beraber gelen vebanın olmuştur. Bir ay içinde 100.000 Rus ölmüştür.

Görüldüğü üzere çok net bir şekilde salgının yayılmasında birincil etken direk ya da endirekt temastır. Burada şunu da açıklamak uygun olacaktır. Direkt temastan kast edilen, hasta ile temastır. Ne kadar özen gösterilse de bu şartlarda yayılma kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca veba esas darbeyi doktorlara, hemşirelere ya da hastaları karantinada tutan muhafızlara vurmaktadır. Burada en iyi korunma vebaya karşı bağışıklıktır. Bunun içinde veba tanısını koyan ve hayatını bu hastalığa adayan Doktor Yersin’in tavsiyesi, hastalık ile uğraşanların antiveba serumu almaları yönünde olmuştur.

Endirekt temas ise, hastanın kullandığı malzemelerden (yatak takımı, tıraş malzemesi, giyecek vb.) birisi ya da birkaçı ile temas etmektir. Ayrıca şehir/kasaba ve bitpazarlarında satılan her türlü malzeme de bu kapsama girmektedir. Bu tür malzemelerin hepsi de salgının hızla yayılmasında etken birer yayıcı ajan durumundadır. Bugün Çin’de fakir ve sefalet içindeki insanların arasında veba salgınının uzun sürmesinin ve geniş alanlara yayılmasının en önemli sebeplerinden birisi de budur. Bu durum antik dönemlerde de tespit edilmiş ve çeşitli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Yani çok eski dönemlerden bu yana gözlenen bir husustur. 1531’de Paris’te baş gösteren salgında da başıboş dolaşanlar, şüpheli tüccarlar ve çalıntı mal satanlar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

Bunun yanı sıra bazı deneyler de yapılmıştır. Örneğin bazı kişiler vebadan ölen bir kişinin yatağına elbisesiz bir şekilde yatırıldığı halde hastalanmadığı görülmüştür. Bu tür örnekler çok az da olsa vardır. Ancak yine hangi koşullarda hastalığın yayıldığı konusuna devam edelim. Ayakkabı kullanılmadan dolaşmanın yaygın olduğu ülkelerde hastalık, özellikle hıyarcıklı vebanın ayaklardaki yaralardan bulaştığı ve başkaları arasında kolayca yayıldığı tespit edilmiştir.

Ayakların altındaki yaralardan bulaşan basil organizma kolaylıkla kasıklara ve koltuk altlarına ve sonra da kol ve yüzlere geçtiği görülmüştür. Buralarda ileri evreler başlamadan önce bağırsaklarda hastalığın belirtileri görünmektedir. Karın şişmesi, dayanılmaz ağrılar ve kanlı ishaller ortaya çıkmaktadır. Bunun da en önemli sebebi yiyecek maddelerinin temizliğine önem verilmemesidir. Bu belirtiler kolerayı da andırdığı için bölgesel doktorlar salgının veba olduğundan ziyade kolera olduğunu zannetmişler ve yetersiz tedbirler almışlardır. Çoğu da bu hatayı hayatlarıyla ödemişlerdir.

Şimdiye kadar havanın vebanın yayılmasında etkili olduğu tespit edilmemiştir. Vebalı evlerin olduğu bölgelerin içinde vebanın girmediği evler de vardır ve bunun tek bir açıklaması vardır. O da vebanın hava yolu ile yayılmadığı! Dolayısı ile izolasyon tedbirleri vebanın yayılmasını durdurma konusunda en önemli tedbirdir ve izolasyon iyi yapıldığı takdirde veba bunu aşamamaktadır. Rus Profesör Prunt Moskova salgınında bulunmuş ve bu konuda gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır. “Salgın başladığında bin kişiden fazla insanın yaşadığı öksüzler yetimhanesi kapılarını dışarıya kapatmıştır. Salgın yok oluncaya kadar bir kişi dahi ölmemiştir”.1834 yılındaki Fransa salgınında da kumandanları süvari kışlası ile topçu kışlası kapılarını kapatarak salgın boyunca kimsenin hasta olmamasını sağlamıştır. Konstantinop salgınlarında da saray kapılarını kapatır ve saray duvarlarının çevrelerine iki sıra korunma teli çektikleri bilinmektedir.

Ancak Japon Doktor Kitasoto'nun araştırmalarına göre havanın az da olsa vebanın yayılmasında pozitif bir etkisi vardır. O yaptığı araştırmalarda sadece dışkılarda değil boğazlarda oluşan akıntılarda, balgamlarda da veba basiline rastladığını belirtmektedir. Hastanın bulunduğu odada hastanın ağzının içinden şıngalarla aldığı havayı farelere enjekte etmiştir. Bazı fareler Tetanoz'dan ölmüştür. Ama bazı farelerde şişkinlik ve yaralar görülmüştür. Bunların üzerinde otopsi yaptığında da veba basiline rastlamış ve bu nedenle vebanın hava yolu ile de bulaşabildiğini kanıtlamıştır. Eğer bu tanı doğruysa o zaman fiziki izolasyon tedbirlerinin güçlü etkisi azalmış demektir.

Avrupa'da da benzer alışmalar Yersin tarafından yürütülmekteydi. Yersin hastalığın olduğu dönemlerde korunma tedbirlerini alarak vebalı evlerden örnekler toplayıp incelemeye başlamıştı. Veba bulaşmış bir evde tesadüfen aldığı örnekte vebanın etkisini kaybetmiş halini gördüğünde şaşırmıştı. Nasıl oluyor da vebanın ölümcül şekilde yayıldığı alanlardan birisinde bir veba basili etkisini kaybetmiş olabilir? Bu soru üzerine çalışmalarına başladığında ancak tahminlerde bulunabildi. Ona göre bu basil iki salgın arasında bir şekilde etkisini kaybetmiş ve uyur haldeydi. Aynı zamanda doğu topraklarında yaygın olan etkisi diğerlerine göre daha az bir tür, gezici veba olma ihtimali yüksekti. Bu konunun üzerine gitmeye karar verdi ve araştırmaya devam etti. Daha geniş araştırdığında bunun etkisini kaybetmiş bir hıyarcıklı veba olduğunu gördü. Ama hala nasıl etkisini kaybetmiş olduğunu anlayamamıştı.

Bu alanda başka örnek yerler vardı. Örneğin Çin. Sefalet içinde, yığınlar halinde ve plerle, pisliklerle yaşayan gruplarda ölüm oranları çok yüksek değildi. Ayrıca bu insanlar yaşam alanlarını farelerle paylaşmaktaydı. Çok uzun bir dönem önce farelerin vebayı taşıyan ve yayan ana eleman olduğu öğrenilmişti. Halk arasında da farelerden veba yüzünden büyük bir korku yayılmıştı. Hintliler ve Çinliler bu konuda yanılmıyorlardı. Bu konuda Çin ve Hindistan'da görev yapan konsolosların gözlemleri vardır. Onların anlatılarına göre, vebanın ilk belirtileri başladığında halk topluca fare, sıçan, domuz peşine düşüyorlardı. Kısa sürede binlercesini öldürüyorlardı. Avrupa'daki salgınlarda da Yersin araştırmalarında neredeyse bütün farelerde veba basili tespit etmişti. Ayrıca bu husus fareleri yiyen yılanların ve onları yiyen akalların çok miktarda ölümlerini de açıklamaktaydı. Ancak sadece farelerin büyük düşmanı olan kediler, onları yeseler bile enfekte olmuyorlardı. Ancak kedilerin fare artıklarına şşen sinekler ve böcekler yığınlar halinde lmekteydi ve vebalı evlerde bu belirtiler açık şekilde görünmekteydi.

Veba konusunda araştırmalar hemen fare ve diğer haşerelerin üzerinde yoğunlaşmaya başladı. Güçlü bir veba salgını sonrasında vebalı ortamlardan elde edilen zayıflamış basiller ve farelerden alınan örnekler incelendi ve görüldü ki bu hayvanlar gerçekten veba taşıyıcısıydı ve Zayıf veba basilleri onların vücutlarına girdikten sonra kuluçka dönemi geçirerek ölümcül glerine kavuşuyorlardı. Daha sonra da insan yaşam alanlarında direk ya da endirekt yollarla insanlara bulaştırıyorlardı. Buradan da önemli bir vebaya karşı savaş yöntemi ortaya çıkardılar. Fare ve diğer pislik içinde ryen canlıların buna sinekler de dâhil hepsinin yok edilmesi! Bunun yanında bulaşmaya sebep olan diğer hususların daha etkisiz kaldığına karar verildi. Bu arada bir başka konu daha araştırılmaya başlandı. Vebaya karşı bağışıklı bir ırk ya da bir toplum var mıydı? Bu konu üzerinde henüz kesin bir kanıt bulunamadı. Veba yle bir hastalık ki, siyah, beyaz, sarı, erkek, kadın ya da sivil ve asker tanımadan hepsini yok edebiliyor. Henüz onun karşısında durabilecek bir g bulunmuyor. Ancak 1894-95 ve 96 yıllarında ortaya çıkan Hong Kong salgınlarını yerinde takip eden doktorların düşüncelerine göre bu üç salgında sadece 5000 Çinli ölmesi, onların Avrupalılardan ve Hintlilerden vebaya karşı daha dirençli oldukları yönünde olmuştur.

Vebanın yayılması ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçları şu şekilde ortaya konuldu. İnsan doğası gereği metabolizması güçlü, zayıf ya da her an zayıflayabilecek bir yapıdadır. Dolayısı ile veba bulaştığında hücreler bir süre mücadele etmeye çalışıyor ve sonra yenik

düşüyor. Bu da kuluçka evresinin değişken sürelerini açıklıyor. Yenik düşmek açık bir şekilde artık vücudun veba basili ile mücadele edememesi anlamına geliyor. Buradaki en önemli husus vebanın kendisine bulaşma ve yayılma ortamı bulmasıdır. Bu da fakirlik, kötü yiyecekler, temiz ortamda bulunmama, psikolojik çöküntüler, sağlık tedbirlerinin alınmadığı yerler ile oluşmaktadır. Ardından da asla mücadele edilemeyecek bir salgın gelmektedir.

Çin’de olduğu gibi kötü yaşam koşulları içinde yaşayan kalabalıklar vebanın yayılmasına ve ölümcül olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla salgın ortaya çıktığında kalabalıkların dağıtılması, temizlik tedbirlerinin artırılması ve sağlık sisteminin iyi çalıştırılması çok önemlidir. Böyle dönemlerde insanlar birbirlerinden uzak kalmalı ve aşırı yorucu işler yapmaktan ve hastalanmaktan kaçınmalıdır.

Isı değişimleri ve iklim özellikleri dolaylı da olsa vebanın üzerinde etkili olmaktadır. Kuzey bölgelerde 20 derece ısıнын üzerinde, Arap Yarım adasında da 45-50 derece ısı ortamlarında veba ortaya çıkmamaktadır. Bu da Haziran ile Temmuz aylarını işaret etmektedir. Veba çoğunlukla istatistiklere bakıldığında sonbahar sonlarından kış boyunca çıktığı ve yayıldığı görülmektedir. İlkbahar aylarının ilk dönemlerinde de etkili olduğu tespit edilmiştir. Doktor Mahe de bu konuda aynı fikirdedir. Ona göre vebanın canlanması ve çoğalması için belli bir ısı aralığı şarttır. Bu ısı aralığının altında basil uyku durumundadır. Yüksek ısılarda da ölmektedir şeklinde konuya açıklama getirmiştir. Ancak bu kural kesin bir kanun da değildir. Örneğin Rus Doktor Thoinof’un belirttiğine göre Vatianka vebası kış döneminde çıkmıştır.

Zemin açısından bakıldığında bataklıklar, bol sulanan ekili alanlar, su taşkınları sonrasında kalan çamurlu zeminler vebanın canlanması için ideal koşulları oluşturur. Ama gene bu da kesin bir kural değildir. Çünkü bu kural Himaliyalar gibi yüksek, kurak dağlık alanlarda veba salgınına açıklamaz.

Evet! Sonuçta veba bulaşıcı ve çok hızla kendisini geliştiren bir hastalıktır. Kan, temas ve kesin olmasa da hava yolu ile kolaylıkla yayılma özelliğindedir. Ayrıca fare gibi hayvanlardan, kullanılmış malzemelerin el değiştirmesinden de kolaylıkla geçiş yapmaktadır. Vebanın en büyük belirtisi hıyarcık yaralarıdır. Ancak yara yoksa veba yoktur demek doğru değildir. Bazı veba salgınlarında yaralar çok sonra çıktığı da olmuştur. Yüksek ateş, kendinden geçme, nefes darlığı ve lenf bezlerinin şişmesi ana belirtilerdir. Yüksek ateşi koma takip etmektedir ve değişken bir sürede komada kalan hastalar ölmektedir. 100 vebalı hastadan 70-80 civarındaki hasta bu belirtileri göstererek ölmüştür. Peki, ama bu durumda şu soru aklıma gelmez mi? Vebaya karşı kullanacağımız silahlardan yoksun muyuz? Şimdi bu konuya eğileceğiz.

3. Veba ile Mücadele ve Tedavi Yöntemleri

Geçmişteki bütün tedavi yöntemleri veba ile mücadelede başarısız kaldı. Hepsini yanlıtıydı ve bir tedavi geliştirilemedi. Sadece bir tane mücadele yöntemi oldu vebaya karşı bir nebze etkili olan. Hatırlanacağı üzere antik dönemden günümüze kadar hastalıkla mücadelede ki en güçlü ilaç kan almak idi.1720’de baş gösteren Marsaille ve Moskova salgınlarında korfu ağacı kabukları ve kinin üzerinde deneyler yapıldı ve hıyarcıklı vebada görülen yüksek ateşe karşı bir tür ilaç olgunlaştırıldı. 1799 salgınlarında ise afyon, acı maddeler, kusturucular, kahve çeşitleri kullanıldı ve kan alma yöntemi yasaklandı. 1860’da Bağdat salgımında kinin sülfatı tonik halinde hastalara verildi. Rusya’da Vatianka salgımında kinin yüksek dozlarda hastalara verildi. Bir tür antiseptikler, asitler kullanıldı. Fakat Rus Doktor Zuber bu çabaların hiçbir yarar getirmediğini bütün açıklığı ile yazdı. Ancak gene de çabalar boşa değildi. Kinin türevlerinin iyi geldiği, yüksek ateşe karşı soğuk banyo yaptırılması gerektiği ve ishale karşı antiseptiklerin kullanılmasının faydalı olduğu anlaşıldı. Alkolün her türlü mikrobu öldürdüğü ve hastalananlara az oranlarda verilmesinin, hastayı rahatlattığı anlaşıldı. Veba ile mücadelede Fransız Doktor Yersin uzun bir dönem bütün kolonilerle irtibat

halinde olması ve oralardan bilgiler alarak çalışmalarını geliştirerek tedavi yöntemleri bulması sayesinde bulunduğumuz çağda veba ile mücadelede önemli adımlar atıldı.

Yersin'e göre vebanın ana sebebi onun bir basil, mikroorganizma olmasıydı. Ama bu kadar etkili olması onun kokobasil denilen yani iki farklı boyutu ve özelliği olan bir mikrop olmasından kaynaklandığıdır. Uzun ve ucu daire şeklindedir. Sonradan da veba basilinein etrafında bir hale keşfedilmiştir. Mikroskop incelemelerinde veba basilinein bir süre sonra çoğalarak kolonileştiği anlaşılmıştır. Ancak bunlar iki grup olmaktadır. İlerleyen dönemlerde hastalardan elde edilen örnekler incelendiğinde de birinci kolonideki veba türünün çok hızlı yayıldığı ve çok daha ölümcül olduğu, ikinci koloni grubundakilerin daha az hızla yayıldığı ama diğerinden daha toksit olduğu görülmüştür. Bu da ilk veba salgını sonrasında yapılan araştırmalarda etkisiz halde bulunan veba basilinein nasıl kaldığını açıklamaktadır. Japon doktor Kitasato'ya göre veba basili 24-30 derecelik ısı ortamlarında etkileşiyor ve çoğalıyordu. 45 derecenin üzerinde yaşamıyordu. Bu da neden insan ve hayvanların üzerinde çoğalabildiğini açıklamaktadır. Bu önemliydi. Çünkü ısı üzerinden yapılan deneylerde görüldü ki, ısı 80 dereceye çıktığında veba yarım saatte ölüyordu. Böylece her türlü malzemenin ortalama 100 derecede kaynatılması ile steril bir ortam ve malzeme elde edilebileceği tespit edildi ve uygulamaya geçildi.

İnsan ve hayvanlarda yapılan deneyler de çok ilginçti. İnsan kanında, kasıklarda, lenf bezlerinde ölümcül düzeyde yaşıyorlar ve büyük tahribat yapıyorlardı. Fare ve diğer haşerelerin kanlarında da fazlasıyla vardı. İnsanlardan alınan hıyarcıklı ve vebalı kanlar bu hayvanlara verildiğinde hastalık onları yok ediyordu. Fareler en fazla atmış saat içinde vebanın bütün semptomlarını göstererek ölüyorlardı. Bütün bu bilgilerin ışığında Doktor Yersin Paris'teki Pastör enstitüsüne dönerek vebaya karşı bir aşı/serum hazırlamaya girişti.

Aşı ve serum konusu zor bir işti. Çünkü üretim yapılacak tek yer hayvanlardı. Birçok hayvandaki deney başarısız oldu ve en sonunda atların sırtında üretilebileceği keşfedildi. Uzun bir dönem sonra Fransa'da eğitim gören bir Çinli genç hastalanarak enstitüye yatırıldı. Bir gün sonra da bu hastaya veba teşhisi konuldu. Doktor Yersin'den aşısını denemesi istendi. Yersin hazırladığı aşığı onar miligram şeklinde vermeye başladı. İlk iki gün ateş hep yüksek seyretti ama üçüncü gün ateşi düşmeye başladı. İki gün sonra da hasta tamamen iyileşti.

Bu muhteşem bir gelişmeydi. Atlar üzerinde ekim yapılmaya başlandı. Anlaşıldığına göre bir attan yirmi hastayı iyileştirebilecek aşı elde etmek mümkündü. Ancak çok fazla miktar gerekiyordu. Bunun için de bir fabrika kurulması düşünüldü. Ancak önemli bir sorun ile karşılandı. Üretilen aşılardan taşınmasında geçen zaman aşılardan bozulmasına neden oluyordu. Bu nedenle salgın bölgesinde benzer teknik ile üretim yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirildi.

1896'da hastalığın Avrupa anakarasına girmesi önlenmesi çalışmaları başlatıldı. Hastalık genellikle Süveyş kanalından geçen gemilerle taşındığı biliniyordu. Dolayısıyla Avrupa limanlarına gelen gemiler anlaşma gereği limanın uzağında karantinaya alınması planlandı. Ancak sadece İngiltere bu anlaşmayı imzalamayı ret etti.

İkinci tehlike kara yolundaydı. Hindistan'dan yola çıkan kişiler Pers topraklarından ve Rus topraklarından Avrupa'ya ulaşıyordu. Bunu direk engellemek çok zordu. Bunun için de Avrupa devletleri işbirliği içinde "genel sağlık emniyet kordonları" ve "veba gözlem istasyonları" kurulmasına karar verildi.

Sınır boylarında sürekli gözlemler başlatılarak sınıra yaklaşan trenler dururularak herkes gözle muayeneden geçirilmeye ve at ve arabalar ile yolculuk yapanlar da durdurularak kontrol edilmeye başlandı.

Sonuç olarak her şey kişisel tedbirlerde bittiği özellikle vurgulanması gereken en önemli husus! Temizliğe özen göstermek, aşırı yorgunluktan kaçınmak, veba felaketinin olduğu bölgelerle ilişkisi kesmek, yiyecek ve temiz su konusunda duyarlı olmak, sağlık tedbirlerine dikkat etmek, vebaya yakalanmamak için vazgeçilmez koşullardır.

SONUÇ

Dünyanın en tehlikeli salgının tarihi ve bu salgın ile mücadele yöntemlerini anlatan 1897 yılında hazırlanmış çalışma üç konuda yoğunlaşıyor. Bunlardan ilki vebanın nasıl bir hastalık olduğunun anlaşılabilmesi, ikincisi vebanın yayılma nedenleri ve üçüncüsü de mücadelede ülkeler arasında işbirliğinin zorluğu.

Günümüzde devam eden Covid-19 salgını Dünya Sağlık Örgütü tarafından elde edilen verilere göre içinde bulunduğumuz ay itibari ile 42.303.118 vaka sayısı ve 1.145.695 ölüm şeklindedir ki bu sayılar Afrika ve Asya kıtalarında sağlık sistemlerinin düzgün işlemeyen ülkeleri ile çoğu ülkenin sayıları düşük gösterme eğiliminde olması nedeniyle muhtemelen %30 kadar eksiktir.

Ancak vebanın tarihteki yolculuğu incelendiğinde bugün yaşadığımız dünyadaki sağlık güvenliği tehdidi ile çok büyük benzerlik içerdiğini fark etmemek imkansızdır. Tarihin çok eski uygarlıklarında başlayan veba salgınlarının her birisi insanlar, toplumlar ve devletler için felaketle sonuçlanmıştır. Salgın kıtasal boyutta hareket edebilmesinin en önemli sebebi temasıdır. Bu temaslar kimi zaman ticari kara ve deniz yolu ile, kimi zaman Yunan ve Pers ordularının birbirleri ile savaşmaları esnasında ve kimi zaman da savaşlar sonrası ele geçirilen esirler ve köleler ile olmuştur. Dolayısıyla ile farklı bölgelerden vebanın mesafe tanımadan yer değiştirmesinin tek sebebi temasıdır.

Bir yerde başlayan vebanın çevresine hızla yayılmasının en büyük sebebi de yine iç temaslardır. Aynı mahallede ve köyde yaşayan insanlar farkında olmadan birbirlerine gidip gelmişler ve bu şekilde veba mikrobunu almışlar, kendi alanlarına taşımıştır. Aynı şekilde vebalı evlerdeki veya kişilere ait malzemelerin de yer değiştirmesi aynı sonucu vermiştir.

Dolayısıyla ister bin yıl önce ister bugün ve gelecekte olsun temas kurmak, hastalığın yayılmasının en temel sebebidir. Günümüzde de Covid-19'un bu şekilde dünyanın bütün coğrafyalarında etkili olmasının ana sebebi de budur.

2019 verileri incelendiğinde yedi milyara ulaşmış insan nüfusunun 1,5 milyarı turizmin değişik alanlarında faaliyette bulunmuştur. Üstelik kendi ülkesinden diğerine girerken ve çıkarken sağlık kontrollerinden geçmeden yapılan bir faaliyettir. Bu da pandeminin Çin'den dünyanın değişik bölgelerine yayılmasının ana sebebidir.

Geçmişteki salgınların incelenmesi bu açıdan çok önemlidir. Covid-19 pandemisinin ciddiye alınmaması, büyük çaplı insan hareketlerinin kısa sürelerde dünyanın her tarafına ulaşabildiği bir dönemde önlenemez hale gelmiştir.

Şehirlerin kalabalık olduğu bir dünyada yaşadığımız düşünüldüğünde yakın temasta bulunmanın ne kadar tehlikeli olduğu bilinci insanlara kazandırılmadığı takdirde tehdidin çok daha ölümcül olacağı kaçınılmazdır.

Vebanın yayılması konusunda ikinci etken başıboş dolaşan kontrolsüz insan gruplarıdır. Bunlar göçebeler, serbest ticaret yapanlar, kaçaklar, evsizler gibi belli bir yurdu olmayan gruplardır. Veba salgını ortaya çıktığı dönemlerde bu konuda devlet yetkilileri çeşitli önlemler almışlardır. Günümüzde ise bu durum çok daha tehlikeli bir duruma ulaşmıştır. Savaş, sefalet ve kıtlık gibi yaşamsal sebeplerden dolayı 70 milyon insan sığınmacı durumdadır. Bunların 3.5 milyonu başıboş dolaşmaktadır. Çok sayıda BM Mülteci kampları ve kendiliğinden oluşan

kamplar vardır. BM verilerine göre 2016 yılından sonra her gün ortalama 37.000 kişi sığınmacı durumuna geçmektedir.

Sığınmacılar kendi ülkelerinden kaçarak ayrılan ve ölüm tehdidinin olmadığı daha refah bir ülkede hayatlarının geri kalan süresini geçirmek için zorlu yolculuklar yapmaktadır. Bu yolculuklar esnasında hijyen tedbirlerinden, sağlık imkanlarından, temiz su ve gıda malzemelerinden yoksun kalmaktadırlar. Ayrıca kendi ülkelerinden ayrılırken hastalık taşıyanlar geçtikleri bölgelere de bu hastalıkları yayabilmektedirler. Örneğin 2020 yılının ilk aylarında Güney Sudan'dan kaçan 3 milyon Sudanlı, sığındıkları yerlere sarı humma getirmişlerdir. Dolayısı ile geçmişte yaşanan salgınların çok iyi irdelenmesi, gelecekte daha ölümcül salgınlarla karşı karşıya kalmanın önüne geçecektir.

Alınması gereken önemli tedbirler vardır. Bunlardan birincisi Dünya Sağlık Örgütü koordinatörlüğünde her ülkede salgınla mücadele sistemleri oluşturulmalı ve her ülke aynı protokolleri uygulamalıdır. Sağlık sistemlerinin pahalı ve maliyetli olduğu noktasından bakıldığında günümüzde bazı ülkeler bu sistemlere büyük bütçeler ayırırken bazıları da az bütçe ayırmaktadır. Bu da ortaya çıkan salgının yayılmasının engellenememesi anlamına gelmektedir.

Küresel ulaşım ağlarının kolay ve hızlı olduğu bir dünyada Covid-19 sonrasında daha ölümcül bir salgın dünya medeniyetini yok edecek kadar tehlikelidir. Bu nedenle sağlık güvenliği artık birincil hedef olarak belirlenmek zorundadır. Çünkü salgınlar, veba örneğinde olduğu gibi sınır ve engel tanımaksızın, insan ayırt etmeksizin saldırmaktadır.

Ek-1: Histoire at Traitement'in kapak görünümü

